



Толипова Б.Ф.,
ТДИУ таянч докторант
e-mail:b.tolipova@tsue.uz

ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ КОРХОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ АҲАМИЯТИ

ВАЖНОСТЬ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В ПИЩЕВУЮ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ THE IMPORTANCE OF ATTRACTING INVESTMENT IN THE FOOD INDUSTRY

Аннотация. Мазкур мақолада озиқ-овқат саноати фаолиятига киритилган инвестициялар ҳамда инвестицияларни жалб этишдаги мавжуд муаммолар хусусида сўз юритилган. Шунингдек, мақолада инвестицион лойиҳалар рейтингини шакллантиришда зарур бўладиган маълум мезонлар ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: корхона, озиқ-овқат саноати, маҳсулот, инвестиция, инвестицион жозибадорлик.

Аннотация. В статье рассматриваются инвестиции в пищевую промышленность, а также существующие проблемы с привлечением инвестиций. В статье также рассматриваются определенные критерии, которые необходимы при формировании рейтинга инвестиционных проектов.

Ключевые слова: предприятие, пищевая промышленность, продукты, инвестиции, инвестиционная привлекательность.

Abstract. The article discusses investments in the food industry, as well as the existing problems with attracting investments. The article also discusses certain criteria that are necessary when forming a rating of investment projects.

Key words: enterprise, food industry, products, investments, investment attractiveness.

Саноат тармоқлари корхоналари, шу жумладан озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг инвестиция жозибадорлигини бошқаришни такомиллаштириш жараёни ундаги муаммоларни аниқлашга ҳамда назарий ва амалий ёндашувларга хос бўлган камчиликларни ҳисобга олишга қаратилган. Ушбу муаммоларнинг пайдо бўлиши инвесторларнинг талабларини таҳлил қилмаслик, инвесторлар тўғрисида маълумотлар етишмаслиги, инвестиция жозибадорлигини бошқариш бўйича стратегик режани ишлаб чиқиш тажрибасининг камлиги билан боғлиқ.

Маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва сотишнинг барча босқичлари озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи корхоналар ўртасидаги рақобат билан ифодаланади. Инвестицион бозорда мавжуд инвестицияга мухтож корхоналар рақобат бўйича устунликларга эга бўлишлари лозим. Корхоналар доимий ривожланиб боришлари учун улар бозорни, инвесторларни, жозибадорлиги юқори озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи корхоналарга қўйилган талабларни узлуксиз ўрганиб боришлари талаб этилади [1].

Ишлаб чиқаришнинг техник ривожланишини устувор вазифага айлантирган юқори ривожланган мамлакатлар иқтисодий ривожланишнинг асосий йўналишлари бўйича етакчи ўринни эгаллаб турибди. Мамлакатимизнинг бугунги кунда ҳар томонлама модернизация ва реконструкция қилиниши нафақат бугунги кун учун, балки келажакда ҳам муваффақиятли ривожланиши мумкин бўлган иқтисодий тизимни яратиш учун ишлаб чиқариш технологиялари ва инфратузилмасига катта инвестицияларни талаб қилади.

Юқори технологияли ишлаб чиқаришларни ривожлантиришга тўғридан-тўғри қўйилмалар киритаётган хорижий инвесторлар учун максимал даражада қулай инвестиция муҳитини яратиш, республика минтақаларига хорижий сармоялар ва замонавий технологиялар жалб этилиши рағбатлантирилишини кучайтириш, хорижий инвесторлар ҳамда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар учун қафолатлар ва имтиёзлар тизимини янада мустаҳкамлаш мақсадида қонун ҳужжатларига бир қатор ўзгариш ва қўшимчалар киритилдики, бу ўз навбатида мамлакатимизнинг инвестицион жозибадорлигини оширишга хизмат қилмоқда [2] (1-расм).

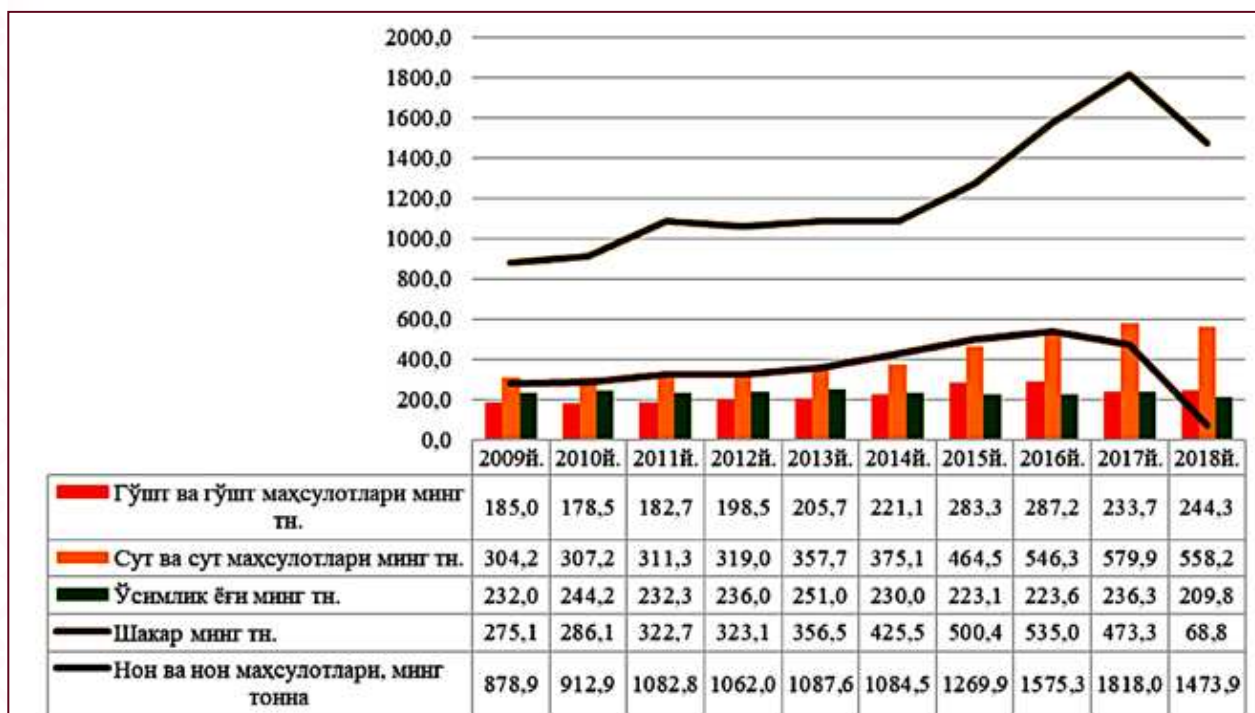


1-расм. Озиқ-овқат саноатига киритилган инвестициялар ва унда ишлаб чиқилган маҳсулотлари ҳажми, млрд. сўм.

2-расм маълумотлари юқорида келтирилган расмдаги маълумотларнинг том маънода таркибини англатувчи маълумотлар бўлиб, бунда алоҳида озиқ-овқат саноатига киритилган инвестициялар ва ишлаб чиқарилган маҳсулотлари ҳажми таққосланган. 2009 йилда озиқ-овқат саноатига киритилган инвестициялар 188,0 млрд. сўмни ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ҳажми 4354,7 млрд. сўмни ташкил этган. Бу кўрсаткич 2018 йилга келиб, 3041,6 млрд. сўмни киритилган инвестициялар ҳажми ва 23842,9 млрд. сўмни озиқ-овқат саноати томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ҳажми ташкил этган.

Маҳсулот танлови унинг аҳамиятлилиги билан боғлиқ, мамлакат бозоридаги ноқулайликлар туфайли хорижий ишлаб чиқарувчилар устунлик қилиб келмоқда. Шу ўринда таъкидлаш ўринлики, бугунги кунда Ўзбекистонга озиқ-овқат маҳсулотларини импорт қилувчилар сони 130 га яқинни ташкил этади [4].

Аҳолининг овқатланиш даражаси миллат саломатлигини белгиловчи муҳим омиллардан биридир. Бу, айниқса, нормал ривожланиш учун етарли даражадаги мувозанатли



2-расм. Озиқ-овқат саноати корхоналарида ишлаб чиқариладиган айрим маҳсулотлар динамикаси [3].

овқатланишни талаб қиладиган ёш болалар (3 ёшгача) га тааллуқлидир. Аҳоли саломатлиги ёки гўдаклар озукасига тўхталиб ўтсак, бунда озиқ-овқат маҳсулотларининг сифати бирламчи тушунча бўлиб ҳисобланади.

Озиқ-овқат маҳсулотининг сифати озиқ-овқат маҳсулотининг истеъмол хоссаларини белгилаб берадиган ва унинг одамлар ҳаёти ва соғлиғи учун хавфсизлигини таъминлайдиган мезонлар мажмуи [5].

Мамлакатимизда аҳолининг тўйиб ва тўйиниб овқатланиши учун мустақиллик йилларининг илк кунлариданоқ озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича қатор ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Бунга мисол қилиб, йиллар давомида ишлаб чиқилган меъёрий ҳуқуқий базадан ташқари соҳа доирасида халқаро тоифада ташкил этилаётган конференцияларни ҳам келтириш мумкин.

Корхоналарнинг иқтисодий ривожланиши инвестиция ресурсларини жалб қилишни тақозо этади, аксарият ҳолларда улар чекланганлиги боис биринчи навбатда, ижтимоий-иқтисодий аҳамият касб этувчи, рентабелликни ва кейинги ишлаб чиқариш жараёнларида қайта ишлаб чиқаришни оширишни таъминловчи соҳаларга йўналтирилиши лозим. Шундан келиб чиқиб, инвестициялар ҳажмини асослаш учун танланган инвестиция объекти тўғри эканлигини тасдиқловчи бизнес-режа ишлаб чиқиш амалга оширилади. Шунинг учун инвестицион лойиҳалашнинг назария ва амалиётида бутун минтақаларга, алоҳида ҳудудларга, миллий иқтисодий мажмуаларга, соҳалар ва муайян корхоналарга нисбатан қўлланиладиган «инвестицион жозибадорлик» тушунчаси ишлатилади. Таҳлил натижаларига кўра, таҳлил қилинаётган категорияни кенг оммалашганига қарамай, уни аниқлашнинг умумий усули ишлаб чиқилмаган деб таъкидланади. Шунинг олдиндан айтиш мумкинки, бу ҳолат нафақат услубий қийинчиликлар билан, балки сезиларли даражада ноаниқлик билан ҳам боғлиқ. Шунингдек, у ёки бу инвестиция объектининг инвестицион жозибадорлик даражасини аниқлашдаги ноаниқлик – мавжуд ва келажақдаги инвестиция хавфларини аниқлаш мумкин эмаслиги билан ҳам боғлиқ.

Шунинг учун инвестицион тадқиқотлардан олдинги масала, биринчи навбатда, бир томондан инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда ҳар хил шароитларни ҳисобга оладиган ва бошқа томондан таҳлилнинг шаклланмаган элементларини ҳисобга олишга имкон берадиган услубни яратишдан иборат бўлиши лозим.

Бундан келиб чиққан ҳолда, келажакда максимал фойда олишни таъминлайдиган инвестиция учун энг жозибадор корхоналарни танлашда маълум услубий ёндошувларни ишлаб чиқиш зарур.

Энг самарали инвестиция лойиҳаларини танлашда унинг истиқболли устуворлигини асослаш учун иқтисодий ва статистик маълумотларни таҳлил қилиш усуллари асосида корхоналарни ривожлантириш тенденциясини ўрганиш катта аҳамият касб этади. Инвестиция олди лойиҳасини техник-иқтисодий асослашга киритилган асосий омилларнинг таъсир даражасини аниқлаш йўли билан таҳлилнинг динамик жиҳатини ҳисобга олиши зарур. Ўз навбатида, алоҳида лойиҳаларнинг жозибадорлигини аниқлаш учун экспертлар томонидан муайян инвестиция лойиҳасини баҳолаш учун тадқиқотлар жараёнида ишлаб чиқилиб, тавсия этилган жараён қўлланиши мумкин. Натижада экспертлар томонидан лойиҳани баҳолашда фойдаланиладиган мезонлар танлаб олинди.

Қуйида инвестицион лойиҳалар рейтингини шакллантириш мезонлари таркиби келтирилган:

1. Етарлича тез муддат ичида лойиҳани ишга тушириш имконияти.
2. Лойиҳанинг нарх кўрсаткичлари ва инфратузилманинг ривожланиш даражасига таъсири.
3. Капитал ва иш ҳақиға таъсири.
4. Инвестицияларнинг мультипликатив самараси.
5. Ишлаб чиқарилган маҳсулотлар сифатини даражасига таъсири.
6. Фойдалилик даражасига таъсири.
7. Корхонанинг стратегик ривожланишига таъсири.
8. Корхонани янада ривожлантириш учун тегишли моддий-техник базани шакллантириш имконияти.
9. Истеъмолчилар таркибининг етарлича мавжудлиги (бозор сиғими).
10. Экологик ҳавфсизлик.

Юқорида келтирилган 10 та мезон муайян шароитларда янада ихтисослаштирилган эксперт тадқиқотларида тўлдирилиши ёки қисқартирилиши мумкин. Ҳар бир мезон ҳолис эксперт томонидан баҳоланиши мақсадга мувофиқдир.

Озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш билан фаолият юритувчи корхоналарда биринчи, бешинчи ва ўнинчи мезонлар бирламчи бўлиб, қолган мезонлар бўйича баҳолашни амалга ошириш мақсадли ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидагича хулоса қилиш мумкин. Озиқ-овқат саноатини янада ривожлантириш, бу билан аҳоли турмуш даражасини ошириш мақсадли бўлиб, қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади:

- ▶ озиқ-овқат саноати корхоналарида ишловчиларнинг малакасини ошириш;
- ▶ мазкур саноат тармоғига инвестиция жалб этишни такомиллаштириш;
- ▶ қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари фаолиятини такомиллаштириш орқали аҳолини сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. A.N. Ayoub*, A. Gaigneux, N. Le Brun, S. Acha, R. Lambert, N. Shah. The development of a carbon roadmap investment strategy for the carbon intensive food retail industries. Energy Procedia 161 (2019) 333–342 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1876610219311890>
2. Мустафакулов Ш.И. Инвестицион муҳит жозибадорлиги [Матн] илмий-амалий қўлланма. – Т.: «Baktria press», 2017. 225-б. (320 б)
3. ЎзР Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.
4. <https://www.food1.com/ru/food-importers/uzbekistan>
5. Озиқ-овқат маҳсулотининг сифати ва хавфсизлиги тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. 1997 йил 30 август, 483-І-сон.



Тошқулов А.Х.,
Термиз давлат университети
ректори, и.ф.н., доц.
e-mail: atoshqulov@mail.ru

**ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЙ ЭТГАН МАМЛАКАТЛАРДА
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТАРМОҒИНИ СОЛИҚЛАР
ВОСИТАСИДА РАҒБАТЛАНТИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ**

**ОСОБЕННОСТИ НАЛОГОВЫХ ЛЬГОТ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА
В ЭКОНОМИЧЕСКИ РАЗВИТЫХ СТРАНАХ**

**FEATURES OF TAX INCENTIVES FOR THE AGRICULTURAL SECTOR
IN ECONOMICALLY DEVELOPED COUNTRIES**

Аннотация. Мақолада ривожланган мамлакатларнинг қишлоқ хўжалиги тармоқларини солиқлар воситаси асосида рағбатлантиришни ўзига хос хусусиятлари кенг қамровли таҳлил қилинган. Шунингдек, мамлакатларнинг қишлоқ хўжалиги тармоқлари фаолиятини янада яхшилашга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилди.

Таянч иборалар: қишлоқ хўжалиги, солиқ имтиёзлари, солиққа тортиш.

Аннотация. В статье всесторонне проанализированы особенности стимулирования на основании налогового инструментария сельскохозяйственных секторов развитых стран. Также разработаны научные предложения и практические рекомендации, направленные на дальнейшее совершенствования деятельности сельскохозяйственного сектора стран.

Ключевые слова: сельское хозяйство, налоговые льготы, налогообложение.

Abstract. The article comprehensively analyzes the features of incentives based on tax instruments for agricultural sectors in developed countries. Scientific proposals and practical recommendations have also been developed, aimed at further improving the activities of the agricultural sector of the countries.

Key words: agriculture, tax incentives, taxation.

Жаҳонда глобаллашув шароитида қишлоқ хўжалиги тармоғини ривожлантириш, минтақаларда аҳолининг барча қатламларини қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан таъминлашга йўналтирилган қатор илмий изланишлар, жумладан, минтақаларда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминланганлигини баҳолаш кўрсаткич ва мезонларини ишлаб чиқиш, деҳқончилик фаолияти билан шуғулланувчи қишлоқ хўжалиги корхоналарини солиққа тортиш механизминини яратиш, аҳолини истеъмол саватига кирувчи қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан таъминлаш жараёнларини моделлаштириш борасида кенг кўламли илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Ҳозирги кунда жаҳон амалиётида мамлакатларда қишлоқ хўжалиги корхоналарини солиқлар воситасида рағбатлантириш